

Кудінова С. В., курсант навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: викладач кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз навчально-наукового інституту № 2 Національної академії внутрішніх справ
Літвінова О. В.

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО ТА СПЕЦІАЛІСТА ПІД ЧАС ОДЕРЖАННЯ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ЕКСПЕРТНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Успішна діяльність правоохоронних органів щодо попередження, припинення, розкриття та розслідування злочинів неможлива без ефективного застосування сучасних науково-технічних засобів і спеціальних знань. В процесі розслідування злочинів в слідчих виникає необхідність у взаємодії із спеціалістом у використанні спеціальних знань при призначенні і проведенні різних видів експертиз. Проведення ідентифікаційних досліджень неможливо без отримання зразків для порівняльного дослідження. Специфіка окремих зразків вимагає для їх отримання застосування науково-обґрунтованих методик та залучення спеціалістів у різних галузях наукових знань.

Відповідно до ч. 2 ст. 84 КПК України зазначено, що процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів і своєчасне проведення експертизи на початковому етапі досудового розслідування є надзвичайно важливим, оскільки можуть затягуватись строки досудового розслідування, і втрачені або пошкодженні сліди та речові докази.

Для вирішення питання отримання експериментальних зразків (у тому числі визначення їх кількості) слідчий повинен проаналізувати матеріали кримінального провадження, проконсультувавшись зі спеціалістом. Це допоможе йому визначитися щодо того на дотримання яких вимог варто звернути особливу увагу під час отримання зразків, які прийоми потрібно використати для того, щоб забезпечити їх необхідну якість і кількість. Вирішення цих питань зумовлено загальними вимогами до таких зразків, розробленими у криміналістиці для подальшого дослідження.

Так, у ч. 1 ст. 245 КПК передбачено: «У разі необхідності отримання зразків для проведення експертизи вони відбираються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею. У випадку, якщо проведення експертизи доручено судом, відібрання зразків для її проведення здійснюється судом або за його дорученням залученим спеціалістом». При цьому в статті встановлено, що відібрання зразків з речей і документів проводиться згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 160, 166 КПК).

Примусове відібрання зразків здійснюється за ухвалою слідчого судді, суду за правилами, передбаченими ст. 241 КПК України, якою передбачено можливість залучення лікаря до проведення вказаної процесуальної дії.

Зазвичай учасниками процесуальної дії щодо вилучення зразків для порівняльного дослідження є слідчий, підозрюваний, обвинувачений, свідок, потерпілий, спеціаліст, а також інші особи, які за законом можуть бути присутніми під час її проведення. Важливе значення у процесі підготовки до отримання зразків має виклик учасників слідчої дії до місця її проведення.

Таким чином, одержання зразків для проведення експертизи в рамках кримінального провадження стає поетапною дією, що триває в часі декілька

тижнів, а в окремих випадках – місяців. Сторона кримінального провадження, яка залучає експерта або клопочеться про його залучення перед слідчим суддею, при підготуванні клопотання про витребування в особи, у володінні якої знаходяться речі та документи, дослідження котрих як зразків необхідне для проведення конкретної експертизи, повинна чітко усвідомлювати всі вимоги, яким мають відповідати зразки.

За походженням ідентифікаційних ознак порівняльні зразки поділяють на два види:

1) безпосередні представники об'єктів певного виду, групи, складу та структури (наприклад, зразки чорнила, крові, паперу тощо);

2) предмети, які зберегли на собі в результаті взаємодії матеріально-фіксовані ознаки індивідуального об'єкта (наприклад, відбитки печатки, зразки підписів тощо).

Також зразки поділяються на «вільні», які вилучаються в процесі огляду місця події, вилученні в ході тимчасового доступу до речей і документів, обшуку (наприклад, вільні зразки почерку підозрюваного), і експериментальні зразки, які можуть бути отримані в ході проведення процесуальної дії, передбаченої в ст. 245 КПК України спеціально для проведення конкретної експертизи.

Допомога спеціаліста слідчому у отриманні зразків доцільна на всіх етапах: підготовчому, робочому і заключному.

При підготовці до проведення даної процесуальної дії спеціаліст може допомогти слідчому визначити, які зразки і в якій кількості необхідні для експертного дослідження, які необхідні умови для їх отримання, як краще провести їх вилучення, які потрібні матеріали, інструменти, пристрої, предмети тощо. Для цього спеціалісту потрібно ознайомитися з матеріалами кримінального провадження, вивчити сліди, документи і речові докази.

Що ж до робочої та заключної стадій, то вони реалізуються із застосуванням тактичних прийомів у конкретних методиках одержання зразків.

Існують тактичні прийоми, що використовуються при отриманні експериментальних зразків для порівняльного дослідження:

1) встановлення безсумнівності походження зразків від певного об'єкту;

2) забезпечення отримання зразків необхідної кількості;

3) забезпечення дотримання вимог законності, морально-етичних норм;

4) широке використання спеціальних знань, техніко-криміналістичних й інших технічних засобів.

В даний час використовуються методики отримання різноманітних зразків почерку, крові, сперми, волосся, пальців і долонь рук, слідів ніг, зубів, запаху. Правильне використання розроблених методик забезпечується участю спеціаліста, який використовує свої спеціальні знання.

За допомогою технічних засобів спеціаліст під керівництвом слідчого не лише отримує зразки для порівняльного дослідження, але і контролює цей процес. Так, на практиці зустрічаються випадки, коли злочинці, боячись викриття, намагаються викривити (змінити) отримувані у них зразки. Найчастіше це здійснюється при відборі зразків почерку. Для цього розроблені спеціальні правила отримання зразків. Допомогти тут можуть і спеціальні прилади (варіографи), які реєструють перешкоди при русі ручки, олівця і свідчать про спробу маскуванню почерку. Спеціаліст може взяти участь і у визначенні придатності відібраних зразків для порівняльного дослідження, а також при ретельній упаковці зразків.

На нашу думку, з метою уникнення помилок, слідчому доцільно звернутися за допомогою до спеціаліста в таких випадках: призначення багатооб'єктних експертиз, дослідження викривленого почерку, вирішення питання про виконання рукопису в незвичайних умовах, дослідження коротких або цифрових записів чи ксерокопій, відсутності загальних зразків почерку, необхідності проведення комплексних досліджень, дослідження нових об'єктів, недостатня розробленість методики збирання і дослідження об'єктів, можливості пошкодження або втрати об'єктів при дослідженні.

Таким чином, спеціаліст, який бере участь в одержанні зразків для порівняльного дослідження, разом із наданням суто консультаційної допомоги: безпосередньо відбирати зразки, створювати належні умови для їх, з'ясувати умови, що мають значення для подальшого дослідження, за яких мають бути вилучення зразки, безпосередньо брати участь в їх одержанні, проводити попередні дослідження отриманих зразків, здійснювати їх упаковку, консультувати слідчого з питань, які пов'язані безпосередньо з формулюванням завдання експертові.

Підводячи підсумок, необхідно зазначити, що допомога спеціаліста є найбільш доцільною при підготовці матеріалів для ідентифікаційних досліджень, оскільки в такому разі обов'язково проводиться попереднє дослідження, від якості якого залежить остаточний результат, тому участь спеціалістів в різних напрямках при одержанні і підготовці матеріалів надзвичайно підвищує результативність експертного дослідження.